

O nietendencyjnym i tendencyjnie przychylnym osądzaniu winowajcy z negatywnie stereotypizowanej kategorii

Małgorzata Styśko

Wydział Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego

Zarówno intuicyjnie, jak i w świetle literatury dotyczącej atrybucji winy należałoby się spodziewać, że przynależność winowajcy do kategorii o negatywnym stereotypie powinna nasilać skłonność do obwiniania go. Badania pokazują jednak, że nie jest to regułą. W niektórych okolicznościach osobę z takiej kategorii osądza się podobnie lub nawet korzystniej niż osobę spoza niej. W artykule omawiam trzy mechanizmy stojące u podłoża takich zjawisk: proces systematycznego przetwarzania informacji, proces korekty sądu oraz alternatywny sposób wykorzystania wiedzy stereotypowej w procesie obwiniania, który polega na posłużeniu się wiedzą o małej powszechności występowania członków danej kategorii w rzeczywistości społecznej obserwatora.

Słowa kluczowe: stereotypy, prawdopodobieństwo interakcji międzygrupowej, kontrola stereotypów, radzenie sobie z negatywnymi emocjami

Problematyka roli stereotypów w procesie obwiniania wydaje się bardzo istotna nie tylko ze względu na aspekt teoretyczny, lecz także ze względu na aspekt praktyczny. Po pierwsze, literatura w tym zakresie jest stosunkowo uboga, a wiedza nieusystematyzowana. Po drugie, zagadnienie to odnosi się do rozstrzygnięcia o winie w postępowaniu sądowym, jest adekwatne do formułowania opinii na podstawie przekazów w mass-mediach i do kwestii wykluczenia społecznego w kontaktach interpersonalnych. Jak dotychczas w literaturze dotyczącej tej kwestii dominuje pogląd, że jeśli sprawca (lub domniemany sprawca) społecznie niepożądanego czynu należałby do negatywnie stereotypizowanej kategorii społecznej, to skłonność do obwiniania go powinna się nasilać (efekt asymilacji, np. Bodenhausen, Lichtenstein, 1987). Podobną sugestią – że taka osoba będzie osądzana surowiej – odpowiada intuicja. Jeśli na przykład oglądając relację z bójki, zobaczymy, że przypuszczalny napastnik jest „dresiarzem” (kategoria powiązana z przekonaniami

o agresywności), to z większym prawdopodobieństwem uznamy go winnym, niż gdyby wyglądał „neutralnie”.

Badania nie przynoszą tak jednoznacznych rezultatów. Pokazują, że w niektórych okolicznościach osobę z negatywnie stereotypizowanej kategorii osądza się podobnie albo nawet bardziej przychylnie niż osobę do tej kategorii nieprzypisaną czy nawet osobę z kategorii o stereotypie pozytywnym. Mamy więc niekiedy do czynienia z efektem zerowym lub efektem kontrastu. Jak to jest możliwe? Celem artykułu jest prezentacja czynników i mechanizmów facylitujących występowanie tych zjawisk.

Devine i Monteith (1999) wymieniają różne procesy, które sprawiają, że ludzie nie wykorzystują wiedzy stereotypowej w swoich sądach, jak zbieranie dodatkowych informacji, korekta lub nadmierna korekta (por. też *set/reset model*, Martin, Achee, 1992; *flexible correction model*, Petty, Wegener, 1993), zastąpienie odpowiedzi egalitarną i tłumienie (por. też *judgeability model*, Leyens, Yzerbyt, Schadron, 1994; Petty, Wegener, 1993). Ponadto kiedy ludzie otrzymują informacje niezgodne ze stereotypem kategorii, może dochodzić do subtypizacji/rekategoryzacji. W odniesieniu do atrybucji winy główne wyjaśnienia nietendencyjnego lub tendencyjnie przychylniejszego obwiniania winowajców z negatywnie

Małgorzata Styśko, Wydział Psychologii UW, ul. Stawki 5/7,
00-183 Warszawa,
e-mail: mstysko@psych.uw.edu.pl

stereotypizowanych grup społecznych odwołują się do dwóch procesów: do procesu bardziej systematycznego przetwarzania informacji lub do korekty (lub nadmiernej korekty) sądu. W końcu wyniki moich wcześniejszych badań pokazują, że u podstaw nietendancyjnego lub przychylnie tendencyjnego wniosku o winie może leżeć także posłużenie się wiedzą o małej powszechności występowania członków danej kategorii w społecznej rzeczywistości osoby badanej (Styśko, 2004; 2005).

W kontekście tego pierwszego procesu na uwagę zasługuje rozróżnienie między heurystycznym a systematycznym przetwarzaniem (np. Chen, Chaiken, 1999). Przy przetwarzaniu heurystycznym ludzie posługują się różnymi regułami formułowania sądów, „heurystykami” (w tym także stereotypami) i inną wiedzą zawartą w ich ogólnych strukturach wiedzy (Bodenhausen, 1990). Przy bardziej systematycznym przetwarzaniu z kolei dochodzi do relatywnie dokładnego i analitycznego przetwarzania informacji adekwatnych do wniosku i do uwzględnienia ich w końcowym sądzie. W odniesieniu do procesu obwiniania tryb systematycznego przetwarzania oznaczałby, że dowody świadczące o niewinności oskarżonego z negatywnie stereotypizowanej kategorii będą dokładnie przetwarzane i będzie on obwiniany mniej surowo.

Z kolei jeśli chodzi o zjawisko korekty lub nadmiernej korekty sądu, to zgodnie z modelem *set/reset* (Martin i Achee, 1992; podobne implikacje płyną z modelu elastycznej korekty, Petty, Wegener, 1993) ludzie selekcionują informacje, które wykorzystują do formułowania sądów o innych m.in. pod kątem tego, by sformułować adekwatny i obiektywny sąd. Jeśli jednostka zda sobie sprawę, że jej sąd mógłby być tendencyjny ze względu na aktywację treści stereotypowych, może podjąć próbę odcięcia się od tej informacji, wyeliminowania jej tendencyjnego wpływu. Efektem może być nawet przesunięcie sądu w kierunku przeciwnym (efekt kontrastu), jeśli zostałaby przeszacowana wielkość tego wpływu. W odniesieniu do atrybucji winy oznaczałoby to obwinianie winowajcy z negatywnie stereotypizowanej kategorii podobnie jak winowajcy spoza tej kategorii lub nawet bardziej przychylnie i brak modyfikacji sposobu przetwarzania informacji o jego winie lub niewinności.

W artykule przedstawię czynniki sprzyjające wystąpieniu tych procesów i zaczynając od wzbudzenia systematycznego przetwarzania informacji, rozważę takie kwestie, jak nieograniczenie zasobów poznawczych, nastawienie na formułowanie prostego sądu, wpływ nastroju smutnego i „neutralnego”, wzbudzenie motywacji do nietendancyjnego wniosku, uświadomienie wpływu informacji o przynależności sprawcy do negatywnej kategorii, odniesienie zdarzenia do Ja i wykorzystywa-

nie wiedzy o małej powszechności członków negatywnie stereotypizowanej kategorii, do której należy winowajca, w otoczeniu osoby badanej.

Wzbudzenie systematycznego przetwarzania informacji

Najbardziej bezpośrednich dowodów, że systematyczne przetwarzanie informacji może prowadzić do formułowania nietendancyjnych sądów o winie oskarżonego z negatywnie stereotypizowanej kategorii, dostarczają dwa badania Bodenhausena (1988). Zasadniczo celem jego badań było pokazanie, że u podłoża wpływu stereotypów na sądy o winie leży proces tendencyjnego przetwarzania informacji. Mianowicie, aktywizacja wiedzy stereotypowej oznacza wzbudzenie oczekiwań co do charakteru i zachowania członków danej kategorii oraz przetwarzanie informacji w kierunku zgodnym z tym stereotypem. W swoich badaniach Bodenhausen zastosował paradygmat symulowanego procesu sądowego. Zadaniem badanych było wcielenie się w rolę sędziów i określenie winy lub niewinności osoby oskarżonej o przestępstwo. W tym celu zapoznawano ich z opisem rabunku, a następnie z argumentami przemawiającymi na rzecz obrony i oskarżenia¹. W zależności od warunków badania domniemany sprawca nosił imię latynoamerykańskie (mniejszości etnicznej kojarzonej w USA z agresywnością) albo niezwiązane z żadną mniejszością narodowościową. W pierwszym badaniu sprawdzano wpływ wiedzy o stereotypizowanej kategorii w zależności od kolejności jej prezentacji w stosunku do dowodów: na początku bądź na końcu zestawu informacji. Badacz spodziewał się, że stereotypy zmodyfikują sądy jedynie wtedy, gdy będą aktywizowane przed pozostałymi informacjami. Wyniki badania potwierdziły tę hipotezę. Jednocześnie, co szczególnie istotne dla celu obecnej analizy, kiedy stereotyp był aktywizowany po informacjach o negatywnym zdarzeniu, jego wpływ był mniejszy niż przy stereotypie aktywizowanym w fazie początkowej. Bodenhausen pozostawia ten wynik bez interpretacji. Można jednak spekulować, że informacje były przetwarzane wtedy w sposób równie systematyczny jak wtedy, gdy nie było stereotypu: stereotyp nie motywował bowiem do tendencyjnego przetwarzania dowodów.

Mocniejszym argumentem na rzecz tej konkluzji jest drugi eksperyment z zastosowaniem procedury, w której w jednym z warunków badania należało oceniać na bieżąco napływające informacje o dowodach. Okazało się, że zanikała wówczas skłonność do formułowania sądów w sposób tendencyjny, oparty na wiedzy stereotypowej, w porównaniu do sytuacji, gdy badani nie oceniali od razu dowodów. Wina przypisywana była w podobnym

stopniu mężczyźnie należącemu, jak i nienależącemu do kategorii o negatywnym stereotypie (a nawet występowała tendencja do bardziej korzystnej oceny oskarżonego z kategorii stereotypowej, różnice te były jednak nieistotne). Badanie to dowiodło zatem, że systematyczne przetwarzanie informacji może redukować tendencyjnie niekorzystny wpływ negatywnego stereotypu na sądy o winie oskarżonego. Jednym ze sposobów wywołania tego efektu jest skłonienie ludzi, by na bieżąco oceniali napływające informacje, drugim – prezentacja informacji o kategorii na końcu zestawu informacji.

Nieograniczanie zasobów poznawczych

Jeśli nietendencyjne lub tendencyjnie przychylniejsze osądzanie winowajcy z negatywnie stereotypizowanej kategorii miałyby być związane z bardziej refleksyjną reakcją na sytuację, to należałoby się spodziewać, że zjawisko to wystąpi jedynie u ludzi mogących poświęcić wystarczająco dużo czasu i uwagi na przetwarzanie informacji (por. Chen, Chaiken, 1999). Tego typu efekty stwierdzono wielokrotnie w odniesieniu do innych rodzajów sądów społecznych (np. Gilbert, Hixon, 1991; Martin, Seta, Crelia, 1990).

W badaniach nad obwinianiem spójne z tą hipotezą są badania van Knippenberga, Dijksterhuisa, Vermeulen (1999). Przedmiotem ich zainteresowania była rola wartościowości stereotypu (negatywny vs. pozytywny) i obciążenia poznawczego w procesie formułowania sądu o winie. Zgodnie z ich oczekiwaniami, pod wpływem obciążenia poznawczego (ograniczenia czasu zapoznawania się z informacjami o przestępstwie) przynależność oskarżonego do kategorii o negatywnym stereotypie (bezbrotny narkoman, który wcześniej odbywał karę więzienia za włamanie) podwyższała prawdopodobieństwo przypisania mu winy za włamanie, zwiększała surowość proponowanego wyroku oraz sprzyjała lepszemu odtwarzaniu informacji obwiniających w porównaniu z sytuacją, gdy oskarżony należał do kategorii o stereotypie pozytywnym (poważany i godny zaufania pracownik banku). Co jednak szczególnie ważne z punktu widzenia celu niniejszych rozważań, analogicznych różnic pomiędzy stereotypem negatywnym a pozytywnym nie ujawniono w warunkach małego obciążenia poznawczego, kiedy to badani mieli dowolny czas na zapoznanie się z dostępnymi informacjami. Przy takim małym obciążeniu poznawczym stwierdzono nawet zjawisko przeciwne (efekt kontrastu): prawdopodobieństwo popełnienia danego przestępstwa szacowano jako nieco mniejsze, gdy oskarżony był opisywany przy użyciu negatywnie stereotypizowanej kategorii, niż gdy był opisywany jako należący do kategorii pozytywnej (różnica istotna na pozio-

mie tendencji). Co więcej, częściej uważano go za niewinnego niż za winnego (na skali dychotomicznej: winny czy niewinny). Kiedy zatem zasoby uwagi i pamięci roboczej badanych nie były ograniczone, mieli oni większą skłonność do przypisywania winy osobie należącej do kategorii o pozytywnym stereotypie, mniejszą zaś – do przypisywania jej oskarżonemu z kategorii o stereotypie negatywnym.

Efekty pamięciowe uzyskane w tym badaniu nie przynoszą jednak dowodów na występowanie procesu bardziej systematycznego przetwarzania informacji. Okazało się bowiem, że wyniki testu pamięciowego przy małym obciążeniu poznawczym były nawet gorsze niż w warunkach obciążenia poznawczego, kiedy to pamiętano więcej dowodów obciążających sprawcę przy aktywizowanym negatywnym stereotypie i więcej dowodów wybielających go przy stereotypie pozytywnym. Autorzy przedstawili tu dwa komplementarne wyjaśnienia uzyskanych rezultatów. Po pierwsze, stereotypy, znane jako narzędzia ekonomii poznawczej, czynią przetwarzanie informacji bardziej efektywnym, choć równocześnie bardziej tendencyjnym. Po drugie, przy małym obciążeniu poznawczym może dochodzić do procesu korekty sądu lub tłumienia stereotypu. Ludzie prawdopodobnie uświadamiają sobie, że ich opinia może w nieuprawniony sposób pozostawać pod wpływem wiedzy o kategorii, i próbują wyeliminować ten wpływ z końcowego sądu. W efekcie formułują wnioski nieobciążone tą dodatkową informacją, a nawet dokonują nadmiernej korekty: przeceniają wpływ stereotypu i nadmiernie „rekompensują” jego niepożądane działanie. Taki proces korygowania sądu może wymagać od nich zaangażowania dodatkowych zasobów uwagi i pamięci roboczej do oszacowania wielkości wpływu stereotypu i do sformułowania wniosku bez jego niepożądanego wpływu. Tak więc nie mogą przeznaczyć tych zasobów na bardziej systematyczne przetwarzanie napływających informacji.

Mielibyśmy tu zatem do czynienia z kolejnym mechanizmem hamującym tendencyjnie nieprzychylny wpływ negatywnego stereotypu, jakim jest proces korekty, a nawet nadmiernej korekty sądu. Fakt, że opisany rezultat ujawnił się w warunkach, w których nie zastosowano dodatkowych manipulacji, sugerowałby, że proces ten może aktywizować się niemal samoczynnie, spontanicznie, jeśli tylko dostępne są wystarczające zasoby poznawcze.

Nastawienie na formułowanie prostego sądu

Do podobnych konkluzji o roli obciążenia poznawczego prowadzą badania Bodenhausena i Lichtenstein (1987). Autorzy wyszli z założenia, że określenie winy jest w percepcji badanych zadaniem bardziej złożonym

niż sąd o cechach (co zresztą potwierdzili w badaniu pilotażowym). Przymierzalnie jest więc to także sąd bardziej obciążający poznawczo, zatem można się spodziewać podobnych efektów jak przy ograniczeniu zasobów poznawczych w inny sposób². Z tego względu ludzie powinni mieć wtedy większą skłonność do stosowania heurystyk, by uprościć zadanie. Dlatego badacze spodziewali się, że tendencyjność w formułowaniu sądów będzie bardziej prawdopodobna w przypadku nastawienia na wnioskowanie o winie niż w przypadku opinii o charakterystykach.

W celu weryfikacji tej hipotezy przeprowadzili bardzo ciekawy eksperyment, w którym połowę badanych poinformowano, że będą formułowali sąd o winie oskarżonego, pozostałych zaś – że o jego agresywności. Dodatkowo w każdej z tych grup badanych połowa osób dowiadywała się o przynależności oskarżonego do negatywnej kategorii stereotypowej (poprzez imię latynoamerykańskie), a reszta otrzymywała informację, która nie wiązała go z żadną obcą kategorią (imię typowo amerykańskie). Jak się okazało, niekorzystny wpływ negatywnego stereotypu ujawniał się jedynie u badanych, którzy zostali przygotowani na wnioskowanie o winie. Orzekali wtedy o większym prawdopodobieństwie jego winy oraz agresywnych zachowań i występów kryminalnych w przyszłości. Jednocześnie potrafili odtworzyć wtedy więcej dowodów oskarżających go, a mniej wybielających. Co szczególnie interesujące z punktu widzenia celu mojego artykułu – efekty te nie występowały, kiedy oczekiwano formułowania sądu o cechach. Negatywny stereotyp pozostawał wtedy bez wpływu zarówno na sądy o winie, jak i na sądy o agresywności oraz nie modyfikował liczby odtwarzanych informacji. Badanie to przynosi zatem podobne rezultaty jak opisane wcześniej badanie van Knippenberga i współpracowników (1999). Choć sam Bodenhausen nie wnika w mechanizmy, które mogą stać u podłoża efektów uzyskanych dla formułowania sądu o cechach, wydaje się, że można je interpretować w podobnym duchu jak wyniki tamtych autorów.

Ponadto uzyskane przez Bodenhausena rezultaty wydają się o tyle interesujące, że ukazują rolę czynnika motywacyjnego w używaniu stereotypów. Zauważmy, że to nie sam rodzaj sądu (sąd o cechach czy o winie) prowadził do odmiennych efektów, ale rodzaj nastawienia badanych na formułowanie sądu prostego lub złożonego.

Pozytywny wpływ negatywnego nastroju

Nie można tu pominąć, że również nastrój smutku – w odróżnieniu od złości i radości – osłabia tendencyjnie nieprzychylny wpływ negatywnego stereotypu. Bodenhausen, Sheppard i Kramer (1994) w swoich bada-

niach dowiedli, że różne negatywne stany afektywne w zależności od tego, czy są steniczne, jak złość i radość, czy asteniczne, jak smutek, mogą mieć odmienny wpływ na korzystanie ze stereotypów w formułowaniu sądów społecznych. Ich badania dotyczyły oceny winy pewnego studenta, który rzekomo był sprawcą – w zależności od warunków badania – napadu albo oszustwa. Student ten był prezentowany jako członek grupy stereotypowo kojarzonej z danym rodzajem czynów (latynoamerykańskie imię w przypadku napadu lub student-sportowiec w przypadku oszustwa; powiązanie kategorii społecznej z konkretnym negatywnym czynem ustalono we wcześniejszych badaniach). W grupach kontrolnych nie podawano informacji pozwalającej na przypisanie studenta do określonej kategorii społecznej. Po zapoznaniu się z opisem niejednoznacznych dowodów czynu badani oceniali m.in. prawdopodobieństwo, że student był winien tego czynu. Wcześniej, w rzekomo odrębnym badaniu, wzbudzano uczucia smutku i złości lub nie dokonywano manipulacji nastrojem.

Wyniki badania spójnie dla obu występów pokazały, że tendencyjnie niekorzystny wpływ stereotypu na sąd nie ujawniał się ani w warunkach smutku, ani w warunkach neutralnych, lecz jedynie wtedy, gdy wzbudzono złość. Zdaniem autorów ludzie „zezłoszczeni” w większym stopniu posługują się heurystykami, natomiast smutni przedstawiają się na bardziej systematyczne przetwarzanie informacji. Pośrednim potwierdzeniem tej interpretacji są wyniki dwu innych badań opisywanych przez Bodenhausena w tym samym artykule (Bodenhausen, Shepard i in., 1994). Stwierdzili oni, że sformułowane hipotezy sprawdzają się także w odniesieniu do innych rodzajów sądów i do innych bodźców umożliwiających zastosowanie heurystycznego myślenia (np. do roli wiarygodnego i niewiarygodnego nadawcy w procesie perswazji). Jak pokazują badania Lamberta i współpracowników (Lambert, Khan, Lickel, Fricke, 1997), badani w takich sytuacjach nie tyle rezygnują z posłużenia się wiedzą o kategorii stereotypowej jako heurystyką i przedstawiają się na bardziej systematyczne przetwarzanie, ile dokonują procesu nadmiernej korekty sądu. W badaniu Bodenhausena, Shepparda i in. (1994) świadczyłoby o tym obwinianie w nieco mniejszym stopniu sprawcy z negatywnie stereotypizowanej kategorii niż spoza tej grupy.

Dowodów występowania procesu korekty u osób w smutnym nastroju w odniesieniu do sądu o winie dostarcza badanie Krauth-Gruber i Rica (2000). W swoim badaniu sprawdzali oni rolę nastroju (smutny, neutralny vs. radosny), rodzaju kategorii (skinhead vs. ksiądz – pierwsza z nich była zgodna z popełnionym występkiem, druga

– niezgodna) oraz rodzaju informacji dotyczących winy oskarżonego (przewaga informacji świadczących o niewinności vs. przewaga informacji świadczących o winie vs. informacje mieszane po połowie świadczące o niewinności i o winie). W tym badaniu nie ujawniły się żadne różnice w teście pamięciowym w zależności od nastroju i kategorii, tzn. osoby w nastroju smutnym nie odtwarzały informacji w jakiś znacząco odmienny sposób niż osoby w nastroju neutralnym i radosnym. W przypadku nastroju smutnego badanie nie wykazało też występowania istotnych różnic w ocenie winy księdza i skinheada niezależnie od tego, jakiego rodzaju informacje oceniający otrzymali. Okazało się natomiast, że badani w tym nastroju kierowali się walencją informacji, tzn. im bardziej dowody przemawiały na rzecz niewinności oskarżonego, tym mniej uważali go za winnego. Zatem również Krauth-Gruber i Ric (2000) wykazali, że ludzie w nastroju smutnym w mniejszym stopniu polegają na samej kategorii stereotypowej. Dodatkowo jednak ich badanie pokazało, że kierują się napływającymi informacjami, ale nie przetwarzają ich w jakiś bardziej systematyczny sposób niż pozostali. Również wyniki tego badania są zgodne z interpretacją w kategoriach procesu korekty.

Jak pokazano, smutek osłabia skłonność do używania negatywnego stereotypu, złość (a także radość, np. Bodenhausen, Kramer, Süsser, 1994) ją nasila. A co się dzieje, kiedy ludzie nie czują się ani szczególnie smutni, ani szczególnie radosni, ani szczególnie źli? Wyniki badań nie są tutaj w pełni jednoznaczne, ale stosunkowo często można zaobserwować brak tendencyjnie niekorzystnego sądu w warunkach neutralnych (Bodenhausen, Kramer i in., 1994; Bodenhausen, Sheppard i in., 1994; Jackson, Lewandowski, Fleury, Chin, 2001; Krauth-Gruber, Ric, 2000). Można przypuszczać, że nie będąc emocjonalnie zaangażowani, ludzie mogą mieć wystarczające zasoby poznawcze, by skorygować swój sąd i przetwarzać informacje w sposób nietendencyjny.

Wzbudzenie motywacji do nietendencyjnego wnioskowania o winie

W wielu badaniach z zakresu różnych sądów społecznych motywacja do przetwarzania informacji w sposób nietendencyjny niweluje wpływ stereotypu. Dotyczy to także procesu obwiniania, jak sugerują choćby opisywane już przeze mnie badania Bodenhausena (1988). W innych badaniach eksplorowano to zagadnienie bardziej bezpośrednio. W jednym z nich (Rector, Bagby, Nicholson, 1983), zrealizowanym w paradygmacie symulowanego procesu sądowego, dostarczono badanym instrukcję sądową podkreślającą, że przed sformułowaniem werdyktu należy wziąć pod uwagę przede wszystkim

dostępne fakty. W rezultacie zmniejszyła się skłonność do tendencyjnego obwiniania pod wpływem wiedzy o przynależności sprawcy do określonej rasy (por. także Sargent, Bradfield, 2004, Pfeiffer, Ogloff, 1991). Ponadto Lynch i Haney (2000) wykazali, że im bardziej zrozumiała jest dla sędziów taka instrukcja, tym mniej tendencyjne są ich sądy wobec oskarżonego z kategorii o negatywnym stereotypie (za: Sommers, Ellsworth, 2003).

Do podobnych rezultatów prowadziło wzbudzenie przekonania o późniejszej odpowiedzialności za własne sądy (*accountability*) np. poprzez informację, że badani będą w przyszłości musieli uzasadnić swój sąd. Przesłanką dla tych badań było przypuszczenie, że w takiej sytuacji ludzie zaczną bardziej systematycznie przetwarzać informacje, by mieć w przyszłości argumenty do uzasadnienia swojej opinii, a zmniejszy się ich skłonność do odwoływania się do prostych wskazówek czy własnych ogólnych przekonań, w tym wiedzy stereotypowej. W jednym z eksperymentów Bodenhausena, Kramera i in. (1994, eksperyment 4) zastosowanie takiej procedury zmniejszyło surowość osądzania winowajcy z negatywnie stereotypizowanej kategorii u osób w radosnym nastroju (Bodenhausen, Kramer i in., 1994; Krauth-Gruber, Ric, 2000) w porównaniu z warunkami bez takiej procedury. Pod wpływem takiej motywacji tendencyjny wpływ stereotypu nie tylko zanikł, ale wręcz opinia o winowajcy była bardziej przychylna w porównaniu z warunkami bez aktywacji stereotypu (choć efekt ten występował jedynie na poziomie tendencji). Badanie dowiodło tym samym, że przy odpowiedniej motywacji może dochodzić do nietendencyjnego, a nawet do tendencyjnie bardziej przychylnego obwiniania. Potrzebne byłyby jednak dodatkowe dane o zapamiętaniu dowodów lub czasie ich przetwarzania, by jednoznacznie stwierdzić, czy u podłoża tego efektu leżało bardziej systematyczne przetwarzanie, czy też korekta sądu.

Pozostając przy roli radosnego nastroju, warto zwrócić uwagę na badania Krauth-Gruber i Rica (2000). Wykazali oni, że już samo dostarczenie informacji niespójnych z treścią kategorii stereotypowej wystarczy, by osoby w radosnym nastroju formułowały nietendencyjny sąd. Do podobnych konkluzji prowadzą badania Ugwuegbu (1979). Wykazał on, że dostarczenie ludziom jednoznacznych dowodów (albo bardzo silnych, albo bardzo słabych) sprawia, iż kierują się oni przede wszystkim właśnie tymi informacjami, nie zaś przynależnością sprawcy do określonej kategorii. Prawdopodobnie ludzie nie czują się w tej sytuacji uprawnieni do używania wiedzy stereotypowej (*set/reset model*, Martin, Achee, 1992; *judgeability model*, Leyens i in., 1994).

Uświadomienie wpływu informacji o przynależności sprawcy do negatywnej kategorii

Do procesów korekty nawiązywałabym też przy wyjaśnianiu wyników swojego badania nad rolą przerwy w osądzaniu winowajcy z negatywnie stereotypizowanej kategorii (Styśko, 2000). Potwierdza ono, że jednym z czynników sprzyjających korekcie sądu może być dostępność zasobów poznawczych, a także – uświadomienie sobie obecności informacji o przynależności winowajcy do stereotypizowanej kategorii (w odniesieniu do innych rodzajów sądów społecznych takie efekty uzyskali np. Banaji, Greenwald, 1995; Lombardi, Higgins, Bargh, 1990; Martin, Achee, 1992). W tym badaniu wprowadzenie przerwy do komunikatu osłabiało atrybucję odpowiedzialności w przypadku skinheada i analogicznie zmniejszała się również skłonność do wnioskowania o jego dyspozycjach. Ten układ wyników sugeruje, że wprowadzenie przerwy wywołuje skłonność do bardziej refleksyjnego i ostrożnego wnioskowania tak o dyspozycjach, jak i o odpowiedzialności bohatera. Zasoby poznawcze uwolnione w trakcie przerwy pozwalają prawdopodobnie na dodatkową refleksję, konstatację, że stereotyp może w nieuprawniony sposób oddziaływać na sąd i odcięcie się od implikacji tej informacji. Przerwa może też ukierunkowywać uwagę na kategorię stereotypową jako źródło niepożądanego, nieuprawnionego oddziaływania.

Inne rezultaty badania dostarczają dowodu, że dochodzi do uświadomienia sobie obecności informacji o przynależności kategorialnej winowajcy. Czas przetwarzania pierwszej części przekazu był bowiem dłuższy, kiedy wśród informacji była obecna etykieta stereotypu. Również Sommers i Ellsworth (2003) w przeglądzie badań wskazują, że tendencyjność wnioskowania o winie może zostać osłabiona przez uświadomienie sobie potencjalnego wpływu rasy oskarżonego na sąd, do czego może dochodzić m.in. po użyciu argumentów dotyczących rasy przez prokuraturę oraz informacji o tendencyjnym opisywaniu oskarżonego w mediach w związku z jego rasą.

Widać zatem, że w pewnych okolicznościach uświadomienie sobie, iż sprawca należy do negatywnie stereotypizowanej kategorii, może ograniczać naszą skłonność do użycia tej informacji we wnioskowaniu o winie. Informacja o kategorii, do której należy winowajca, w tym wypadku pobudza nas prawdopodobnie do refleksji, czy posłużenie się wiedzą stereotypową jest uprawnione, czy mamy wystarczające podstawy do sformułowania decyzji o winie. Dostępne zasoby poznawcze umożliwiają nam odcięcie się od tej informacji, „zresetowanie” się (posługując się kategoriami modelu *set/reset* Martina, Achee, 1992), wyeliminowanie z sądu tej tendencyjnej

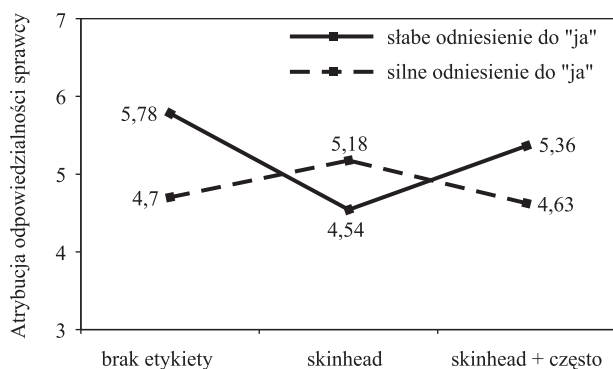
przesłanki i w konsekwencji – sformułowanie sądu bez odwoływania się do niej.

Odniesienie zdarzenia do ja i używanie przekonania o malej powszechności grupy stereotypowej

W dotychczasowej literaturze główną determinantą posługiwania się stereotypem w procesie atrybucji winy były jego treść, przekonania o predyspozycjach do wykonywania pewnego zachowania lub afekt bezpośrednio związany z kategorią czy treścią stereotypu. W procesie systematycznego przetwarzania informacji ludzie kierują się przede wszystkim dostępnymi dowodami na rzecz winy lub niewinności. W procesie korekty korygują swój sąd w kierunku przeciwnym, niż sugerowałyby treść lub afekt związany ze stereotypem. W przeprowadzonych badaniach stwierdziłam (Styśko 2004; 2005), że u podstaw redukcji nieprzychylnego wpływu negatywnego stereotypu na sąd może stać także posłużenie się innym aspektem wiedzy o kategorii, do której należy sprawca, a mianowicie wiedzą o małym prawdopodobieństwie osobistej konfrontacji z taką osobą we własnym życiu – i że efekt ten występuje, kiedy oddziałują łącznie odniesienie negatywnego zdarzenia do Ja i informacja o przynależności winowajcy do kategorii o negatywnym stereotypie.

W przeprowadzonych badaniach uczestnicy zapoznawali się z opisem zdarzenia, w którym działanie jednej osoby doprowadziło do śmierci drugiej oraz z informacjami usprawiedliwiającymi to zachowanie. Manipulowałam dwoma czynnikami: odniesieniem zdarzenia do Ja (silne: ofiara podobna do osoby badanej, zdarzenie sprzed dwóch tygodni z miejsca jej dobrze znanego vs. słabe: ofiara niepodobna, a zdarzenie odległe w czasie i przestrzeni) oraz przynależnością winowajcy do kategorii skinheadów (z którą powiązane są takie cechy, jak agresywność, brutalność itp.).

W pierwszym badaniu (Styśko 2004; 2005) okazało się, że każdy z tych czynników z osobna nasilał skłonność do obwiniania sprawcy, co jest zgodne z przewidywaniami opartymi na koncepcji obronnej atrybucji odpowiedzialności (*defensive attribution of responsibility theory*: Shaver, 1970) i oczekiwaniami opartymi na roli emocji stenicznych w używaniu stereotypów (np. Bodenhausen, Sheppard i in., 1994). Kiedy jednak działały one łącznie, a więc zdarzenie silnie odnosiło się do Ja osób badanych i winowajca był prezentowany jako skinhead – był on obwiniany w podobnym stopniu co winowajca bez takiej etykiety przy silnym odniesieniu do Ja i co winowajca-skinhead w warunkach niskiego odniesienia zdarzenia do Ja. W drugim badaniu (Styśko, 2005) dochodziło wręcz do spadku skłonności do obwiniania go (rysunek 1). Efekty te nazwałam efektem anihilacji.



Rysunek 1.

Średnie dla atrybucji odpowiedzialności przypisywanej sprawcy (Styśko, 2005, eksperyment 2) jako funkcja prawdopodobieństwa stania się ofiarą agresji skinheada (brak etykiety vs. etykieta skinhead vs. skinhead + często) i odniesienia zdarzenia do „Ja” (slabe vs. silne), interakcja $F(2, 60) = 3,59, p < 0,05$. Wyższe średnie oznaczają większą skłonność do przypisywania sprawcy odpowiedzialności

Chcąc zweryfikować, czy efekt anihilacji wynika z posłużenia się wspomnianą strategią obniżania prawdopodobieństwa osobistej konfrontacji z członkiem stereotypowej grupy, w drugim badaniu wprowadziłam dodatkowy warunek eksperymentalny. Informowałam wtedy badanych, że skinheadzi są często sprawcami przemocy w danym mieście, co miało wywołać przekonanie o dużym prawdopodobieństwie spotkania członka tej grupy. Przypuszczałam, że jeśli uniemożliwimy odwołanie się do informacji o małym prawdopodobieństwie spotkania członka danej grupy, to efekt anihilacji nie powinien wystąpić. Jak widać na rysunku 1, wyniki badania potwierdziły te hipotezy.

Rezultaty te są interpretowane w ten sposób, że istotnym czynnikiem modyfikującym wpływ stereotypu na sąd może być poziom zagrożenia. Zgodnie z koncepcją obronnej atrybucji odpowiedzialności (Shaver, 1970) jest to czynnik nasilający skłonność do obwiniania. Obecne badanie sugeruje, że jeśli poziom zagrożenia jest umiarkowany (jak wtedy gdy występuje tylko etykieta negatywnie stereotypizowanej kategorii lub tylko silne odniesienie zdarzenia do Ja), to nasila on skłonność do obwiniania sprawcy negatywnego czynu. Jeśli natomiast poziom zagrożenia jest bardzo wysoki (jak wtedy gdy działają oba czynniki równocześnie), wzbudza on proces poznawczego radzenia sobie z daną sytuacją. Proces ten może być analogiczny do opisywanych w literaturze sposobów radzenia sobie z uświadomionymi myślami o śmierci (*a dual*

process model of defense against conscious and unconscious death-related thoughts, Pyszczynski, Greenberg, Solomon, 1999), niektórych sposobów radzenia sobie ze stresem (np. Dobrzańska-Socha, 2001), z adaptacją do negatywnych zdarzeń (Taylor, 1984) i z utratą kontroli (Pittman, 1993). Strategie te polegają na odcięciu się od myśli o śmierci (od innych negatywnych emocji czy myśli o braku kontroli) i na rekonceptualizacji poznawczej reprezentacji zdarzeń albo na poszukiwaniu dodatkowych informacji, tak by zdarzenia wydawały się bardziej kontrolowalne. Zdaniem Greenberga i współpracowników (Pyszczynski i in., 1999), myśli te są tak zagrażające, że taka reakcja może występować bardzo szybko, tak że nie dochodzi nawet do wzbudzenia lęku (jak wtedy, gdy w obliczu zagrożenia zwierzę rzuca się do natychmiastowej ucieczki). A jak pokazują badania (McKenna, 1993), nawet drobne elementy sytuacji pozwalają wtedy przywrócić zachwianą kontrolę.

Również zatem przy silnym odniesieniu zdarzenia do Ja i wobec przynależności sprawcy do negatywnie stereotypizowanej kategorii może dochodzić do zastosowania natychmiastowej poznawczej strategii radzenia sobie z zagrożeniem. Konstatacja, że prawdopodobieństwo spotkania członka zagrażającej grupy we własnym życiu jest niewielkie, może stać się dogodną przesłanką, by odciąć się od przekonania o własnej podatności na stanie się ofiarą zdarzenia o negatywnych konsekwencjach. Przy tak zredukowanym poziomie zagrożenia ludzie nie mają już motywacji do posłużenia się wiedzą o cechach i dyspozycjach związanych z daną kategorią (podobnie jak wtedy, gdy zdarzenie słabo odnosi się do Ja i sprawca nie jest skinheadem), a tym samym nie dochodzi do tendencyjnie nieprzychylnego osądzenia winowajcy z tej kategorii.

Wnioski

Przeprowadzone analizy wskazują na występowanie trzech procesów sprzyjających nietendencyjnemu lub tendencyjnie przychylnemu osądzeniu winowajcy z negatywnie stereotypizowanej kategorii.

Pierwszy z nich to systematyczne przetwarzanie polegające na bardziej dokładnym i analitycznym zapoznawaniu się z dostępnymi informacjami na rzecz winy i niewinności oskarżonego. Aby ono wystąpiło, konieczna jest dostępność odpowiednich zasobów poznawczych (por. Chen, Chaiken, 1999). Analiza badań prowadzi do konkluzji, że przedstawienie się na taki proces może wymagać także najbardziej jawnie sformułowanych wskazówek, jak np. instrukcji do oceniania na bieżąco napływających dowodów na rzecz winy i niewinności oskarżonego czy wzbudzenia przekonania o późniejszej odpowiedzialno-

ści za sądy. Sprzyjające mu może być także umieszczenie informacji o kategorii na końcu zestawu informacji.

Następny jest proces korekty lub nadmiernej korekty sądu. Ludzie dokonują poprawki formułowanego wniosku w ten sposób, że odcinają niepożądany wpływ stereotypu na swój sąd. Niekiedy przeszacowują wielkość tego oddziaływania, czego konsekwencją jest przesunięcie w kierunku przeciwnym, niż wynikałoby to z treści i afektu związanego ze stereotypem. W konsekwencji winowajca jest osądzany mniej tendencyjnie, a nawet bardziej przychylnie, niż gdyby nie należał do negatywnej kategorii stereotypowej. Badania wskazują, że takie zjawisko może występować spontanicznie, kiedy tylko ludzie uświadomią sobie, że stereotyp może prowadzić do sformułowania tendencyjnego sądu. Muszą jednak mieć wystarczające zasoby poznawcze, by mogło dojść do takiej korekty. Zatem aby wywołać taki proces, ważne jest prezentowanie informacji o przynależności winowajcy do kategorii o negatywnym stereotypie w sposób jak najbardziej „widoczny” (*blatant*) dla obserwatorów i nieograniczanie ich zasobów poznawczych. Wystąpieniu takiego zjawiska może też sprzyjać nastawienie na formułowanie prostego sądu.

Co interesujące, w przypadku nastroju smutku wyniki badań przynoszą potwierdzenie tak jednego, jak i drugiego procesu. Być może zatem to, który z nich wystąpi, zależy od dodatkowych czynników. A być może – przynajmniej w pewnych okolicznościach – współwystępują oba te procesy. Ludzie mogą odcinać niepożądany wpływ stereotypu na sąd, a następnie poszukiwać informacji, które pozwoliłyby im sformułować opinię w sposób obiektywny.

W końcu ostatni z opisanych mechanizmów polega na posłużeniu się wiedzą o małym prawdopodobieństwie osobistej konfrontacji z członkiem zagrażającej grupy. Ten mechanizm wydaje się występować w najbardziej specyficznych okolicznościach odnoszących zdarzenie do Ja i rodzających w związku z tym wysoki poziom zagrożenia. W takich okolicznościach prawdopodobnie zachodzi w sposób spontaniczny.

Niewątpliwie wiele spośród opisanych zjawisk można odnosić do różnych kategorii społecznych, narodowościowych i rasowych. Niektórzy badacze podkreślają jednak specyfikę sądów związanych z kategoriami rasowymi. Ze względu na „polityczną poprawność” ludzie mogą mieć większą skłonność do nieujawniania swoich poglądów i do unikania wpływu kategorii rasowych. W szczególności należałoby się spodziewać, że to osoby o postawach egalitarnych będą mniej skłonne do posługiwania się stereotypami. Na przykład badanie Shaffera i Case (1982) ujawniło brak efektu nasilonej skłonności

do obwiniania sprawcy wśród osób o niskim poziomie dogmatyzmu, gdy przynależność rasowa oskarżonego nie była istotna z punktu widzenia ocenianego wykroczenia. Zauważmy też, że zgodnie z koncepcją awersyjnego rasizmu Gaertnera i Dovidia (1986), norma politycznej poprawności sprawia, iż część osób wykazuje się postawami egalitarnymi na poziomie deklaracji. Aby działali zgodnie z nimi, muszą mieć nieustanną świadomość wpływu tych jednostek wiedzy na własne sądy. Dlatego też dużą rolę mogą tu odgrywać opisane wcześniej czynniki formalne i motywacyjne, podkreślające obecność kategorii rasowej i jej nieuprawnionego wpływu.

Podsumowując, opisane badania wyraźnie pokazują, że nie jesteśmy więźniami stereotypów. Używamy ich w sposób elastyczny. Choć w wielu sytuacjach opieramy się na treści i afekcie związanymi z kategorią, istnieje też wiele okoliczności, które sprawiają, że sam fakt przynależności do negatywnej kategorii stereotypowej nie stanie się wyznacznikiem naszego końcowego sądu o winie domniemanego sprawcy.

LITERATURA CYTOWANA

- Banaji, M. R., Greenwald, A. G. (1995). Utajone poznanie społeczne: postawy, wartościowanie siebie i stereotypy. *Przeгляд Psychologiczny*, 38, 11–63.
- Bodenhausen, G. V. (1988). Stereotypic biases in social decision making and memory: testing process models of stereotype use. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 726–737.
- Bodenhausen, G. V. (1990). Stereotypes as judgmental heuristics: Evidence of circadian variations in discrimination. *Psychological Science*, 1 (5), 319–322.
- Bodenhausen, G. V., Kramer, G. P., Süsser, K. (1994). Happiness and stereotypic thinking in social judgment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66, 621–632.
- Bodenhausen, G. V., Lichtenstein, M. (1987). Social stereotypes and information-processing strategies: The impact of task complexity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 871–880.
- Bodenhausen, G. V., Sheppard, L. A., Kramer, G. P. (1994). Negative affect and social judgment: the differential impact of anger and sadness. *European Journal of Social Psychology*, 24, 45–62.
- Chen, S., Chaiken, S. (1999). The heuristic-systematic model in its broader context. W: S. Chaiken, Y. Trope (red.), *Dual-process theories in social psychology* (s. 73–96). New York: Guilford.
- Devine, P. G., Monteith, M. J. (1999). Automaticity and control in stereotyping. W: S. Chaiken, Y. Trope (red.), *Dual-process theories in social psychology* (s. 339–360). New York: Guilford.
- Dobrzańska-Socha, B. (2001). Trudne rozmowy – wyobrażenie własnej śmierci. W: K. Popiołek (red.), *Człowiek w sytuacji*

- zagrożenia. Kryzysy, katastrofy, kataklizmy (s. 204–222). Poznań: SPA.
- Gaertner, S. L., Dovidio, J. F. (1986). The aversive form of racism. W: J. F. Dovidio, S. L. Gaertner (red.), *Prejudice, discrimination, and racism* (s. 61–89). Orlando, FL: Academic Press.
- Gilbert, D. T., Hixon, J. G. (1991). The trouble of thinking: Activation and application of stereotypic beliefs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 509–517.
- Jackson, L. A., Lewandowski, D. A., Fleury, R. E., Chin, P. P. (2001). Effects of affect, stereotype consistency, and valence of behavior on causal attributions. *The Journal of Social Psychology*, 141(1), 31–48.
- Krauth-Gruber, S., Ric, F. (2000). Affect and stereotypic thinking: A test of the mood-and-general-knowledge model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 1587–1597.
- Lambert, A. J., Khan, S. R., Lickel, B. A., Fricke, K. (1997). Mood and the correction of positive versus negative stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 1002–1016.
- Leyens, J. Ph., Yzerbyt, V., Schadron, G. (1994). *Stereotypes and social cognition*. London, Thousand Oakes, New Delhi: Sage Publications.
- Lombardi, W. J., Higgins, E. T., Bargh, J. A. (1987). The role of consciousness in priming effects on categorization: Assimilation versus contrast as a function of awareness of the priming task. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 13, 411–429.
- Lynch, M., Haney, C. (2000). Discrimination and instructional comprehension: Guided discretion, racial bias, and the death penalty. *Law and Human Behavior*, 24, 337–358.
- Martin, L. L., Achee, J. W. (1992). Beyond accessibility: The role of processing objectives in judgement. W: L. L. Martin, A. Tesser (red.), *The construction of social judgements* (s. 195–216), Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Martin, L. L., Seta, J. J., Crelia, R. A. (1990). Assimilation and contrast as a function of people's willingness and ability to expand effort in forming an impression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 27–37.
- McKenna, F. P. (1993). It won't happen to me: Unrealistic optimism or illusion of control? *British Journal of Psychology*, 84(1), 39–50.
- Petty, R. E., Wegener, D. T. (1993). Flexible correction processes in social judgement: correcting for context-induced contrast. *Journal of Experimental Social Psychology*, 2, 137–165.
- Pfeiffer, J. E., Ogloff, J. R. P. (1991). Ambiguity and guilty determinations: A modern racism perspective. *Journal of Applied Social Psychology*, 21, 1713–1725.
- Pittman, T. S. (1993). Control motivation and attitude change. W: G. Weary, F. Gleicher, K. L. Marsh (red.), *Control motivation and social cognition* (s. 157–175). New York: Springer.
- Pyszczynski, T., Greenberg, J., Solomon, S. (1999). A dual process model of defense against conscious and unconscious death-related thoughts. *Psychological Review*, 106, 835–845.
- Rector, N. A., Bagby, R. M., Nicholson, R. (1993). The effect of prejudice and judicial ambiguity on defendant guilt ratings. *Journal of Social Psychology*, 133(5), 651–659.
- Sargent, M. J., Bradfield, A. L. (2004). Race and information processing in criminal trials: Does the defendant's race affect how the facts are evaluated? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 995–1008.
- Shaffer, D. R., Case, T. (1982). On the decision to testify in one's own behalf: effects of withheld evidence, defendant sexual preferences, and juror dogmatism on juridic decision. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42, 335–346.
- Shaver, K. G. (1970). Defensive attribution: Effects of severity and relevance on the responsibility assigned for an accident. *Journal of Personality and Social Psychology*, 14, 101–113.
- Sommers, S. R., Ellsworth, P. C. (2003). How much do we really know about race and juries? A review of social science theory and research. *Chicago-Kent Law Review*, 78, 997–1031.
- Styśko, M. (2000). Wpływ negatywnego stereotypu i przerwy w komunikacji na obwinianie sprawcy negatywnych zdarzeń. *Studia Psychologiczne*, 38(2), 119–138.
- Styśko, M. (2004). Rola negatywnych stereotypów w procesie obwiniania sprawców. W: M. Kofta (red.), *Myślenie stereotypowe i uprzedzenia: Mechanizmy poznawcze i afektywne*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Styśko, M. (2005). Jak obwiniamy sprawców? Rola odniesienia zdarzenia do „ja” i negatywnych stereotypów. *Studia Psychologiczne*, 43(2), 101–112.
- Taylor, S. E. (1984). Przystosowanie do zagrażających wydarzeń. *Nowiny Psychologiczne*, 6-7, 15–38.
- Ugwuegbu, D. C. (1979). Racial and evidential factors in juror attribution of legal responsibility. *Journal of Experimental Social Psychology*, 15, 133–146.
- van Knippenberg, A., Dijksterhuis, A., Vermeulen, D. (1999). Judgement and memory of a criminal act: The effects of stereotypes and cognitive load. *European Journal of Social Psychology*, 29, 191–201.

PRZYPISY

1. Jest to procedura typowa dla paradygmatu symulowanego procesu sądowego. Wyjątek stanowią badania dotyczące nieszczęśliwych wypadków (np. Styśko, 2000; 2004; 2005) oraz gwałtów. W badaniach tych jednoznacznie podaje się, że badany dopuścił się danego czynu, a zadaniem badanych jest oszacowanie stopnia jego odpowiedzialności.
2. Krauth-Gruber i Ric (2000) stawiają tezę przeciwną, że sąd o winie ze względu na wieloetapowość, złożoność i bardziej doniosłe konsekwencje może być formułowany w sposób bardziej refleksyjny i kontrolowany.

On the unbiased and the favourably biased judgments towards harmdoer's belonging to the negatively stereotyped category

Małgorzata Styśko

Faculty of Psychology, Warsaw University

Intuition and literature on attribution of blame allows us to expect that if the perpetrator belongs to the negatively stereotyped category, this will increase the tendency to blame him or her. However, some researches suggest that it is not the rule. In some circumstances the person belonging to a stereotyped category tends to be judged similarly or even more favourably as someone outside this category. In the present article I discuss three processes underlying this phenomenon: systematic processing, correction (overcorrection) of the judgment, and an alternative way of using stereotype knowledge i.e., the belief that members of the stereotyped category rarely occur in the social environment of the observer.

Key words: defensive attribution, attribution of responsibility, blaming, stereotypes, probability of inter-group interaction, stereotype control, coping with negative emotions